

Automaatio- ja ohjausjärjestelmät

Kestävän kehityksen mahdollistajina

Outi Rask, outi.rask@tuni.fi

31.5.2023

Kuka?

- Outi Rask
- Automaatiotekniikan lisensiaatti
- Automaatiotekniikan lehtori, suuntautumisvastaava ja projektipäällikkö Tampereen ammattikorkeakoulussa
- Aiempi ura Tampereen teknillisessä yliopistossa (nyk. Tampereen yliopisto) tutkimus- ja opetustehtävissä automaatio- ja säätötekniikassa ja automaation tietotekniikassa
- Suomen Automaatioseura ry:n hallituksen puheenjohtaja

Sisältö

Automaatio- ja ohjausjärjestelmät lyhyesti

- Mitä ne ovat
- Tyypilliset järjestelmät
- Automaation ydin: säätöpiiri

Kestävän kehityksen mahdollistajana

- Prosessien optimointi
- Käynnissäpito
- Energiatehokkuuden varmistaminen
- Jätteenhallinta ja kierrätys

Automaatio- ja ohjausjärjestelmät

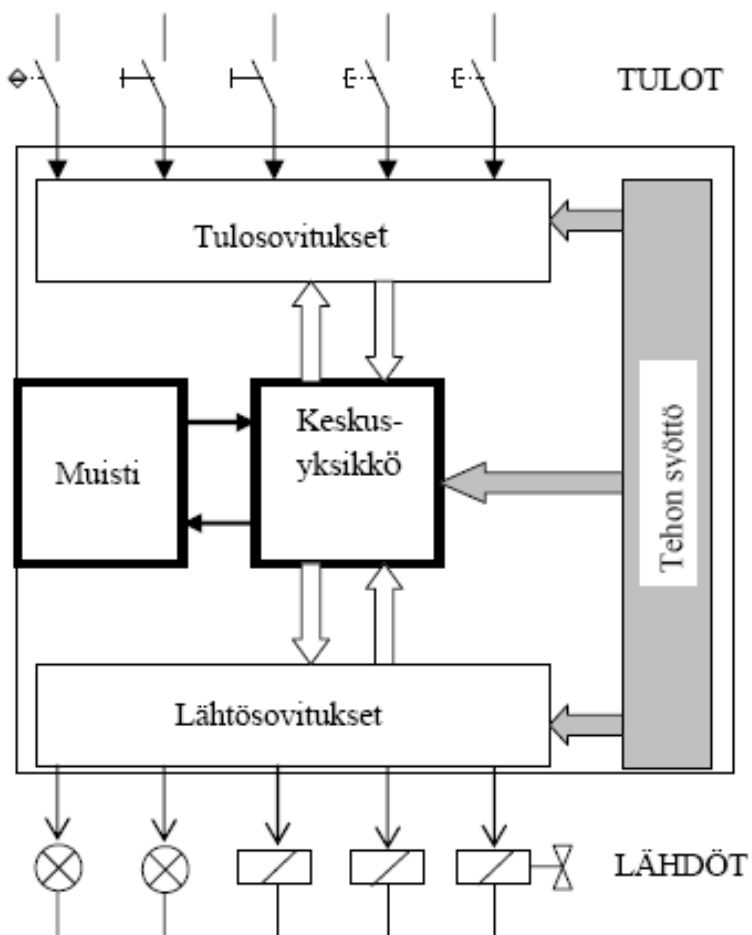
Ohjelmoitavat logiikat eli PLC:t

- Mikroprosessoripohjaisia automaatiolaitteita, jotka sopivat suojausten ja ohjausten lisäksi hyvin myös SÄÄTÖÖN
- jaetaan usein pieniin kompakteihin ja suurempiin modulaarisiin
- modulaarisessa jännitelähde- ja prosessoriyksiköt sekä tarpeellinen määrä I/O-yksiköitä ja erikoisyksiköitä

Kuvat lainattu tuote-esitteistä
<https://www.siemens.com/fi/fi.html>

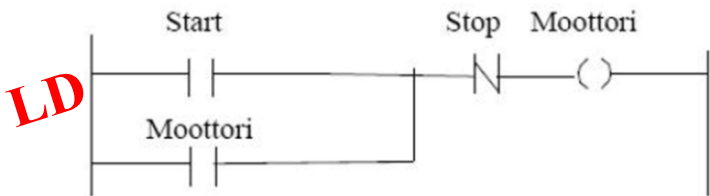
PLC rakenne

Muista:

- analogiasignaali:
  - Esim. lämpötilan mittaus, toiminta-alue anturilla 0...100 °C vastaa virtaviestiä 4...20 mA. 50 °C = 12 mA
  - Signaalin tarvitsema muistin määrä 16 bittiä eli sana
- digitaalisignaali/binäärisignaali
  - Esim. lampun ohjaus päälle ja pois, ts. ohjaussignaalilla kaksi arvoa 0 (esim. 4 mA) ja 1 (esim. 20 mA)
  - Muistista tarvitaan 1 bitti tilaa

Esimerkkejä IEC61131-3 standardin mukaisista kielistä

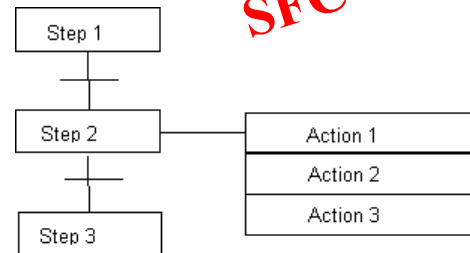
LD Start
 OR Moottori
 ANDN Stop
 ST Moottori
 21

IL

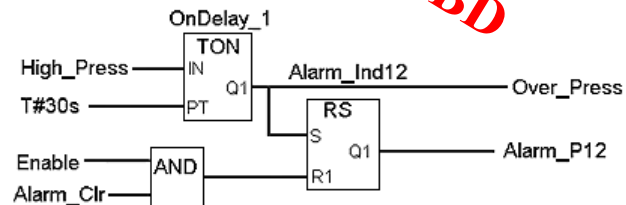
```

active = [0]; nwords = length(paragraph)
for w in range(1,nwords)
    # Check the feasibility of breaking after the word w
    print "Recent word:",w
    for a in active
        line = paragraph[a:w+1]
        if w == paragraph[nwords-1]
            badness = 0 # last line will be set perfect
        else
            badness = compute_badness(line)
            print "...Line:" ,line, "; Badness:" ,badness,
    if badness > pretolerance
        active.deactivate(a)
        print "Active point:",a,"deactivated"
    else
        # Compute the cost of breaking after w
        update_demerit(a,w,badness)
        active.append(w)
    
```

ST

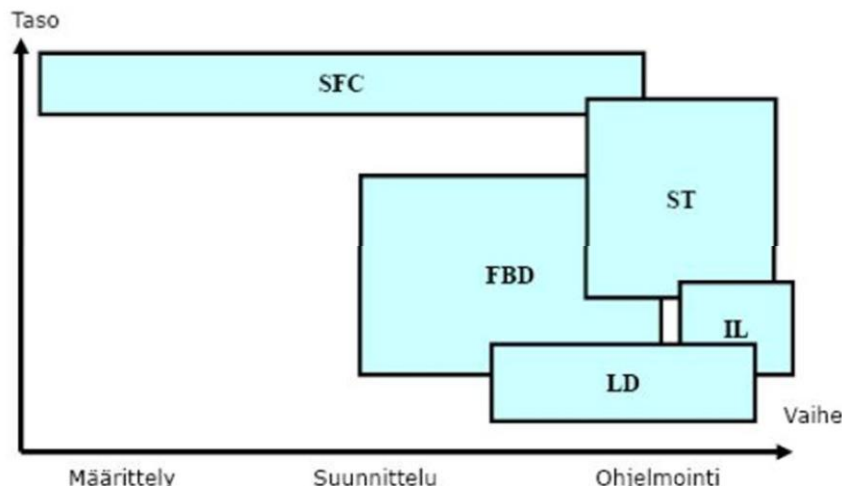

SFC

FBD

Kielten soveltuvuudesta ja käyttökohteista

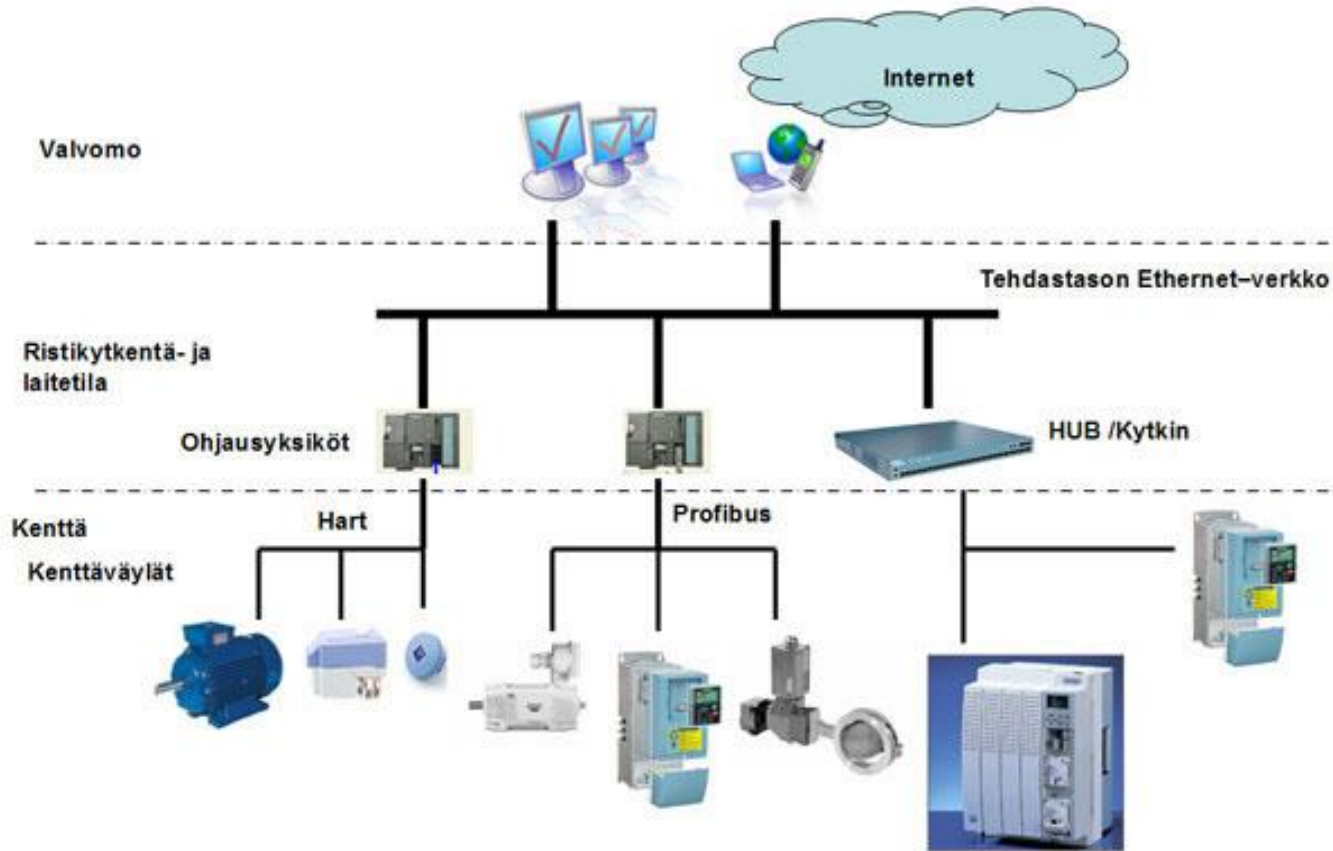
Hajautetut automaatiojärjestelmät eli DCS:t

- Automaatiototeutus sisältää tulo- ja lähtöpiirejä, jotka sijaitsevat lähellä toimilaitteita
- Käytännössä kaikki valmistavan teollisuuden automaatiojärjestelmät ovat hajautettuja
- Usein ”avoimia” järjestelmiä

Kuva: Craiyon v3, tekoälysovellus

Tyypillisen järjestelmän rakenne

Lähde:

http://www.edu.fi/oppimateriaalit/kunnossapito/sahkotekniikka_a2_automaatiojarjestelma.html

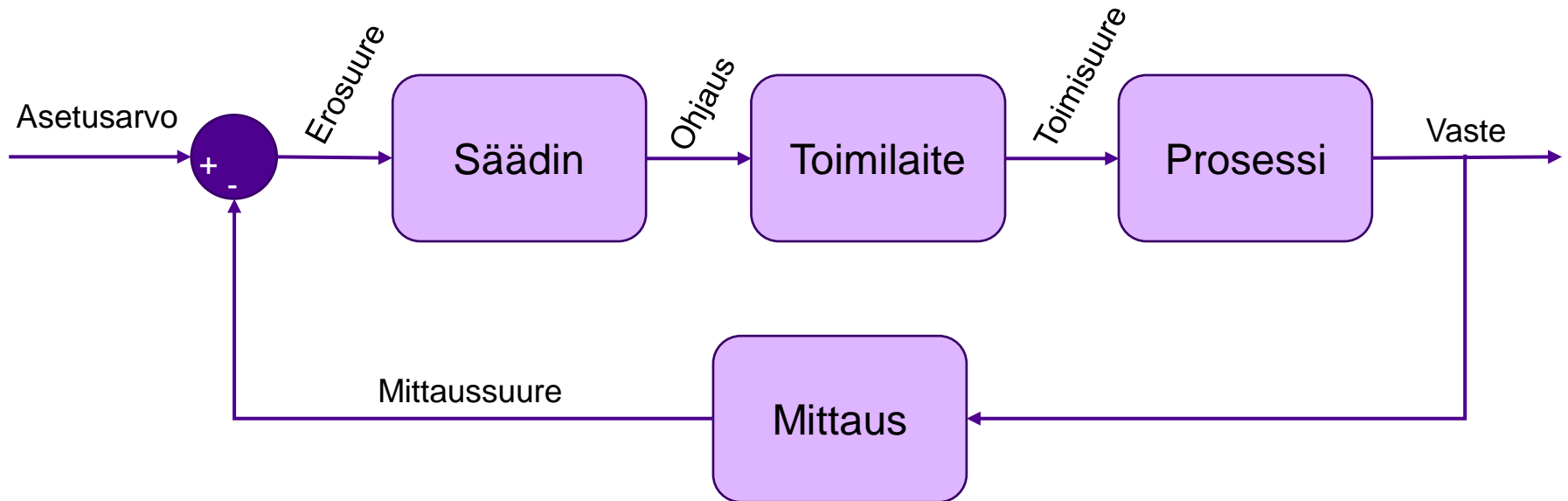
DCS vai PLC?

- Aikoinaan tietokonepohjainen säätötekniikka lähti kulkemaan kahta erillistä kehityspolkua
  1. Diskreetti säätö → PLC
  2. Regulaatiivinen säätö → DCS
- Diskreetti tarkoittaa tässä portaittaista säätöä, mm. on-off-säädöt. Alun perin binäärisiä (1 tai 0) ohjauksia
  - Konetekniikan tarpeet
- Regulaatiivinen viittaa tässä portaattomaan hienompijakoiseen ohjauksen laskentaan
  - Prosessiteollisuuden tarpeet

Kuva: Craiyon v3, tekoälysovellus

Automaation ydin: säätöpiiri

Automaatio kestävän kehityksen mahdollistajana

Kuva: Craiyon v3, tekoälysovellus

Missä kaikessa automaatio on mukana?

kodeissa
jätteenkäsittelyssä energiantuotannossa
raideliikenteessä liikenteessä lentoliikenteessä sähköjaketelussa
autoissa vesihuollossa keittiöissä

kaikessa

infrassa jätteenlajittelussa teollisuudessa
kerrostaloissa työkaluissa
rakennuksissa

Prosessien ja koneiden toiminnan optimointi

Kuva: Craiyon v3, tekoälysovellus

Mitä tarkoittaa prosessin optimointi?

- Teollisuusprosessien suorituskyvyn, energiankäytön ja resurssien käytön optimointia
- Käytännössä
  - Hallitaan tuotannon virtauksia
  - Tarkkaillaan ja säädetään lämpötiloja, paineita, virtauksia, pitoisuuksia...
  - Seurataan materiaalien/raaka-aineiden käyttöä
  - Pyritään välttämään hylkyä

Miten prosesseja optimoidaan?

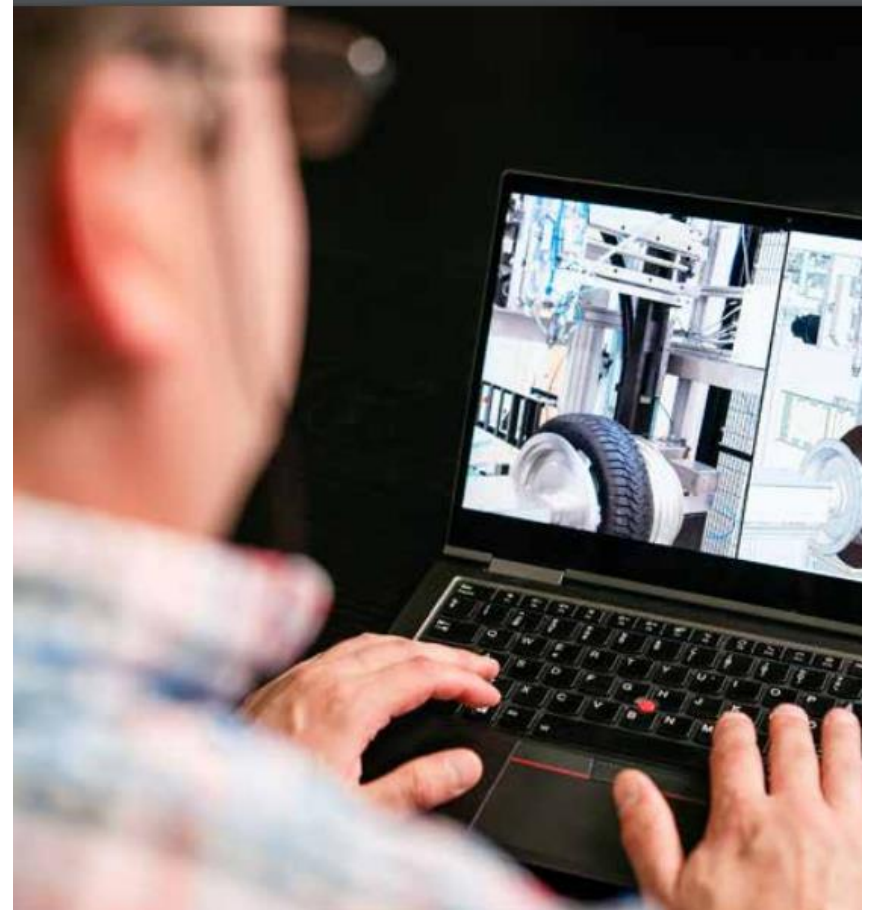
- Lyhyesti: säätötekniikan avulla
- Käytännössä
  - Valitaan säätöpiiriin tarkoitukseen sopiva säädin/säätöalgoritmi, yleisin PID-säätimen jokin variaatio
  - Valitun säätimen parametrit viritetään siten, että tuotanto toimii mahdollisimman optimaalisesti valittujen kriteerien mukaan. Kriteeri voi olla esim. energiatehokkuus, raaka-aineiden säästö, virhetuotannon minimointi tms.

Voi olla myös

- Koneiden toiminnan ja tehokkuuden optimointia
  - Johon monesti myös liittyy paitsi toimintaprosessien tehostaminen niin myös säätötekniisten ratkaisujen parantaminen

Esimerkki: A-Tekniikan nastoituskone

- A-Tekniikan nastoisukoneen tehokkuus viritettiin huippuunsa tuotekehitysprojektissa
  - Siemensin kanssa tehty projekti, jossa tehtiin täysautomatisoitu A-TEC 600 –nastoituskone
- A-Tekniikka Helsingissä vuonna 1986 perustettu yritys
  - Erikoistunut nopeisiin ja automaattisesti toimiviin nastoituskoneisiin (mm. nastoitusrobotit ja nastoituksen laadun tarkastuskoneet)
  - Suurin osa mailman nastarenkaista nastoitetaan heidän laitteillaan

Lähde: Österberg 2023

Esimerkki: A-Tekniikan nastoituskone

- Laite skannaa renkaan, kuvantaa sen, tunnistaa reikien paikat ja lopuksi mittaa nastojen ulkonemat
  - Renkaassa jopa 200-300 nastaa → automatisoitu skannaus nopeuttaa ja helpottaa toimenpidettä merkittävästi
  - Pari nastaa sekunnissa ja tasainen laatu
- Laatu paranee ja luonto kiittää
  - Energiankulutusta pyrittiin minimoimaan
  - Nykyajan nastarengas kuluttaa tienpintaa huomattavasti vähemmän kuin joitain vuosia sitten
  - Pito renkaalla on parempi
  - Traficom säätelee ja valvoo nastoja ja nastarenkaita koskevia teknisiä vaatimuksia

Lähde: Österberg 2023

Esimerkki: Pankaboardin jauhimet

- Pankaboardin kartonkitehdas Lieksassa asennutti Valmet MAP-selluanalysaattorin vuonna 2017
  - Tehostaa jauhinten ohjausta kartonkikoneiden eri massaseoksilla, joita on useita
- Jauhatuksella
  - parannetaan kuitujen sitomiskykyä, jotta ne muodostavat vahvan ja sileän paperiarkin
  - Parannetaan arkin suotautuvuuteen ja kuivumiseen

Lähde: Farrand 2018

Esimerkki: Pankaboardin jauhimet

- Uudella järjestelmällä mitataan freeness-arvoa, joka on suodatuspotentiaalin pääasiallinen tunnusluku
  - Sen perusteella käyttäjät asettavat jauhatusvoimakkuuden sopivaksi
  - Vältetään ylimmän ja alimman paperikerroksen massaseosten liiallinen jauhatus, joka johtaa paitsi energiahukkaan myös tiiviimpään kuituverkkoon
  - Tiivis kuituverkko heikentää keskimmäisen kerroksen vedenpoistoa ja aiheuttaa rakkuloitumista ja delaminaatiota kuivaimessa
- Tärkein tavoite oli vähentää huonon suotautuvuuden aiheuttamia katkoja puhalluksessa
- Freenes-mittausjärjestelmään kuuluu
  - 12 automaattista näyttöä, joilla mitataan freeness-arvoa useista kohdista prosessia ja kartonkia
  - Automaattinen analysointilaite, joka antaa mittauspäivitykset järjestyksessä kaikista 12 pisteestä n. tunnissa
- Investointi maksaa itsensä takaisin kuukausissa

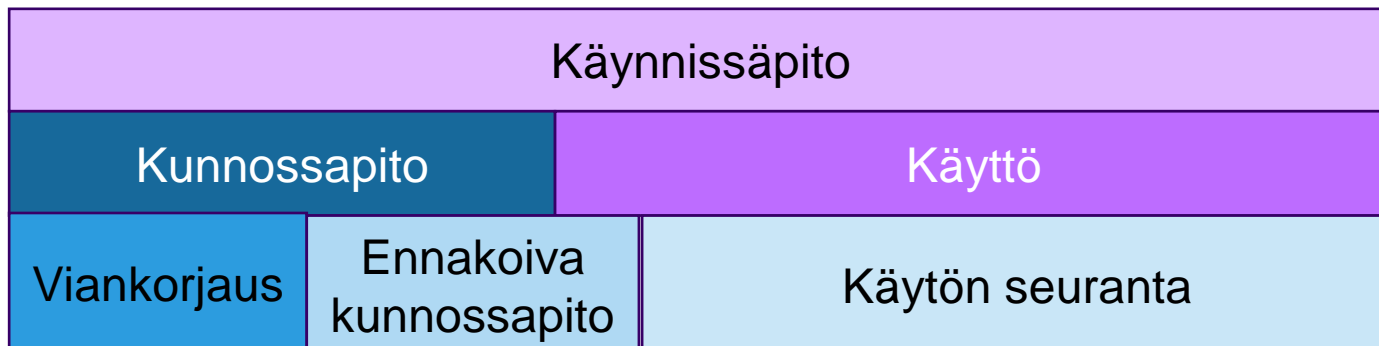
Lähde: Farrand 2018

Käynnissäpito

Mitä tarkoittaa käynnissäpito?

- Tuotantolaitteiston pitämistä käytössä mahdollisimman monta tuntia vuorokaudessa (ts. korkealla käyttöasteella)

Miten edistää kestäväää kehitystä?

- Automaatio- ja etävalvontajärjestelmät mahdollistavat laitteiden ja prosessien jatkuvan seurannan ja analysoinnin etänä
  - Vähentää tarvetta manuaalisille tarkastuksille ja säännöllisille huoltotoimenpiteille → säästyy aikaa, resursseja ja energiaa
  - Etävalvonta voi havaita ongelmat tai vikatilanteet varhaisessa vaiheessa, jolloin niihin voidaan puuttua nopeammin

Esimerkki: Fingridin digitaalinen kunnonvalvonta

- Kantaverkkoyhtiö Fingrid hallitsee Suomen sähkönsiirtojärjestelmän kantaverkkoa
- Kantaverkon digitaalinen kunnonvalvonta:
  - Turvataan kansalaisten sähkönsaanti kaikissa olosuhteissa
  - Tavoitteena havaita kehittyvät viat ajoissa
  - Hanke käynnistyi 2019 ja kattaa koko kantaverkon 2025
  - Kattaa 123 sähköasemaa, joissa 20 000 laitetta (muuntajia, kytkimiä ja erottimia)
  - Kokonaishinta 2,5-3,8 miljoonaa euroa

Lähde: Nortio 2023

Esimerkki: Fingridin digitaalinen kunnonvalvonta

- Ongelmana tällä hetkellä häiriöiden erottaminen vikasingaaleista
  - Häiriöitä sähköaseman ulkopuolisista RFI-singaaleista, joita voi tulla mm. matkapuhelinliikenteestä tai auringonpurkauksista
  - Jokaisella asemalla useita antureita seuraamassa RFI-signaalia
    - → jos kaikki anturit antaa hälytyksen, on todennäköisesti kyse ulkopuolisesta häiriönlähteestä
    - → jos vain 1 havaitsee tai yksi havaitsee voimakkaampana kuin muut, on todennäköisesti kyse sähköverkossa olevasta viasta
- Kantaverkon reaaliaikainen valvontaa tehdään jatkuvasti 24/7, mutta kunnossapidossa antureiden tuottamaa data analysoidaan muutaman kerran viikossa
  - Raportit sähköasemakohtaisia
  - Havainnot hyvin harvoin ennakoivassa kunnossapidossa johtavat nopeisiin toimenpiteisiin

Lähde: Nortio 2023

Energia- tehokkuuden varmistaminen

Kuva: Craiyon v3, tekoälysovellus

Energiatehokkuuden varmistaminen

- Automaatiojärjestelmät optimoivat energiankulutusta teollisuusprosesseissa
  - Esim. sensorit ja älykkäät ohjausjärjestelmät voivat tarkkailla ja säätää laitteiden toimintaa reaaliaikaisesti
→ energiaa käytetään vain oleelliseen ja tarvittava määrä
- Automaattiset valaistusjärjestelmät säätelevät valaistuksen voimakkuutta ja päälle/pois –tilaa tilojen käytön mukaan
→ vähentää tarpeetonta sähkönkulutusta

Esimerkki: Tanskalainen sähkölautta

- Ellen –lautta
  - Maailman suurin täysin sähköllä kulkeva lautta
    - 31 henkilöautoa tai 5 kuorma-autoa
    - 198 matkustajaa
  - Pisin kuljettu matka tähän asti yhdellä latauksella (92 km)
  - Akkujen kokonaiskapasiteetti 4,3 MWh
    - Käyttää tuuli- ja aurinkoenergiaa
- Valmet DNA automaatiojärjestelmä
  - Koneistovalvontajärjestelmä
    - Ohjataan ja valvotaan lautan koneistoa ja hälytyksiä
  - Hälytys- ja trenditietojen historiatiedonkeruuasema
    - Kerää Danfossin sähkönhallinta- ja klutusjärjestelmästä tietoja
  - Ohjataan ja valvotaan myös mm. valoja, aurinkoterassia ja ovia

Lähde: Städter 2023

Esimerkki: Laitosautomaatio energiakonversion tukipilarina

- Energiamarkkinan myllerryksessä tarve tehokkaalle tuotanto- ja varastointiprosessien hallinnalle ja käytön optimoinnille kasvaa tulevaisuudessa

- Vedyn ja synteettisten polttoaineiden tuotanto tulee kasvamaan → tarvitaan toimiva ja **luotettava automaatiojärjestelmä** ohjaamaan nopeasti muuttuvia tilanteita

- Esimerkiksi veden elektrolyysiin pohjautuva vedyn tuotanto mahdollistaa erittäin nopean sähkönkulutuksen säädön ja polttokennoteknologia taas nopean sähkön tuottamisen

- Huomioiden vedyn ja siitä valmistettävien synteettisten polttoaineiden varastot, liki reaaliaikaiset akkuvarastot, lopputuotteiden opitimoitun jakelun ja kulutuksen sekä regulation mukaan muuttuvan toimintaympäristön, on käsissä melkoisen monimutkaisesti hallittava kokonaisuus

Lähde: Rinne ja Plit 2022

Esimerkki: Laitosautomaatio energiakonversion tukipilarina

- Tarvitaan luotettava automaatiojärjestelmä, jolla kokonaisuutta voidaan hallita reaaliaikaisesti
- P2X Solutions rakentanut 2022 Suomen ensimmäisen vihreän vedyn ja synteettisen metaanin tuotantolaitoksen Harjavaltaan
  - Nimellinen sähköteho 20 MWh
  - Vuosittainen vedyn tuotantokapasiteetti n. 3000 tonnia (vastaa 250 vetykäyttöisen rekan vuosittaista kulutusta)
  - Tulevaisuuden tavoitteena rakentaa 1000 MW elektrolyysikapasiteettia vuoteen 2031 mennessä

Lähde: Rinne ja Plit 2022

Esimerkki: Laitosautomaatio energiakonversion tukipilarina

- Turvallisuus ja päästöttömyys kaikessa tekemisessä
  - Vedyn monipuolisuuden toinen puoli on vetymolekyylin pieni koko ja erittäin korkea reaktiivisuus, mitkä aiheuttavat korkeat vaatimukset laitteistolle ja käytölle turvallisen toiminnan takaamiseksi
  - Vedylle olemassa värikoodit, kuten vihreä, sininen ja harmaa, joilla kuvataan vedyn tuotantomenetelmästä aiheuttamia ilmastopäästöjä
  - Tärkeintä on kuitenkin toteuttaa vihreää siirtymää päästöjä vähentämällä

Lähde: Rinne ja Plit 2022

Automaatiopalkinnon
2023 voittaja!

Esimerkki: PONSSE EV1

- Ponsse Oyj:n ja Epec Oy:n yhdessä kehittämä sähkökäyttöisen metsäkoneen teknologiakonsepti
- Kehitetty Ponssen kuormatraktoreiden suosituimman kokoluokan, 15 tonnin kuormankantokyvyn kuormatraktoriin
  - Täysin sähköinen voimalinja
  - Epec:n tehonjakoyksikkö
  - Epec:n voimalinjan ohjausyksikkö
  - Koneen ajovoimansiirto toimii pelkästään akuista saatavalla energialla
- Testaus ja kehitystyö jatkuu edelleen, mutta jo nyt on nähtävissä, että teknologialla saavutetaan selkeä polttoainekulutuksen alentuminen kyseisessä kokoluokassa.

Lähde: Suomen
Automaatioseura 2023

Jätteenhallinta ja kierrätys

Kuva: Craiyon v3, tekoälysovellus

Automaation merkitys jätteiden käsittelyssä

- Automaatiojärjestelmiä käytetään jätteiden
  - **lajittelussa** mm. konenäön ja robottien avulla
  - **kierrätyksessä** mm. kierrätysprosessin ohjauksessa, jätteenpolttolaitoksen ohjauksessa, biomassan kompostoitumisen valvonnassa ja hallinnassa jne.
  - **uudelleenkäytössä** esimerkiksi metallien tai lasin osalta
- Järjestelmät voivat mm.
  - Tunnistaa ja erotella materiaaleja
  - Hallita jätteiden keräystä
  - Optimoida kierrätysprosesseja
- Näillä vähennetään todellisen jätteen määrää kun pystytään hyödyntämään resurssit tehokkaammin

Esimerkki: Tarastenjärven hyötyvoimalaitos

- Poltetaan vuosittain 180 000 tonnia erilaisia jätelajeita
- Laitokseen ohjautuvat jätelajit punnitaan ja kirjataan Tarastenjärven jätteenkäsittelykeskuksen vaaka-asemalla
  - Laitoksella jätelajit puretaan suljetun ja alipaineistetun vastaanottohallin kautta jätelajit bunkkeriin
  - Bunkkeri on varustettu erilaisilla turvajärjestelmillä, kuten automaattisella sammutusjärjestelmällä
  - Bunkkerin hyötytilavuus 9000 m³
- Energian talteenotto perustuu yhdistettyyn lämmön- ja sähköntuotantoprosessiin (CHP*)
  - Kokonaishyötysuhde n. 85 %

Lähde: Tammervoima 2014

Esimerkki: Tarastenjärven hyötyvoimalaitos

1. Vastaanottohalli
2. Jätebunkkeri

3. Kahmarinosturit
4. Arinakattila

5. Höyryturbiini
6. Kuonabunkkeri

7. Savukaasunpuhdistus

Kuva 1. Tammervoiman hyötyvoimalaitoksen pituuspoikkileikkaus.

Esimerkki: Tarastenjärven hyötyvoimalaitos

- Laitoksen käyntiä valvotaan ja ohjataan laitoksen valvomosta käyttöhenkilöstön toimesta 3-vuorotyönä
- Tarkkaillaan
  - palamisprosessin,
  - polttoaineiden käytön,
  - puhdistuslaitteiden toiminnan JA
  - päästöjen osalta
- Valvontaa ja ohjausta tehdään automaatiojärjestelmällä
- Kerätään mm. dataa käynnistyksistä, merkittävistä käyttötapahumista, käyttöhäiriöistä ja pysäytyksistä

Lähde: Tammervoima 2014

Lähteet

- Craiyon v3, tekoälysovellus kuvien piirtoon, <https://www.craiyon.com/>
- Farrand, Nigel. Jatkuvaa optimointia jauhatuksessa. Automaatioväylä 6/2018, s. 10-11. https://www.automaatiovayla.fi/site/assets/files/4836/automaatiovayla_6_2018.pdf
- Nortio, Jukka. Miljardihanke turvaa sähkönsaannin. Automaatioväylä 2/2023, s. 8-11. https://www.automaatiovayla.fi/site/assets/files/4772/automaatiovayla_2_2023.pdf
- Opetushallitus, http://www.edu.fi/oppimateriaalit/kunnossapito/sahkotekniikka_a2_automaatiojarjestelma.html
- Rinne, Tuomo ja Plit, Herkko. Laitosautomaatio energiakonversion tukipilarina. Automaatioväylä 5/2022, s. 14-15. <https://www.automaatiovayla.fi/verkkolehdet/2022-05/#/article/14/page/1-1>
- Siemens verkkosivut, <https://www.siemens.com/fi/fi.html>
- Städter, Soili. Tanskalainen sähkölautta luottaa Valmetin automaatioon. Automaatioväylä 3/2023, s. 14-15. <https://www.automaatiovayla.fi/artikkelit/tanskalainen-sahkolautta-luottaa-valmetin-automaatioon/>
- Suomen Automaatioseura. Automaatioseuran Automaatiopalkinnon voittaja 2023 on sähköinen kuormatraktorikonsepti PONSSE EV1. Tekniikka & Talous, 26.4.2023. <https://www.tekniikkatalous.fi/kumppanisisallot/automaatioseura/automaatiopalkinnon-voittaja-2023-on-sahkoinen-kuormatraktorikonsepti-ponsse-ev1/>
- Tammervoima Oy. Tarastenjärven hyötyvoimalaitoksen tarkkailusuunnitelma. 31.12.2014. <https://tammervoima.fi/wp-content/uploads/2020/10/TaVon-tarkkailusuunnitelma-311214.pdf>
- Österberg, Onerva. Nastat renkasiin ennätystahtiin. Automaatioväylä 1/2023, s. 16-17. https://www.automaatiovayla.fi/site/assets/files/4619/automaatiovayla_1_2023.pdf